ULUDAĞ

Bursa Halkevi Dergisi

12-13

O/233-3

İÇİNDEKİLER:

Sayı: 12-13

İki ayda bir çıkar

Sayı: 12 – 13 *I inci Teşrin 1937*

ULUDAĞ

Bursa Halkevi Dergisi

Cumhuriyetin 14 üncü yıl dönümü münasebetile

İyi Günler.

Hayatın baştan başa bir savaş olduğunu her kes bilir. Ferdler için olduğu kadar toplu yaşayan insanlar için de bu savaş doğuştan başlar, öldükten sonraya kadar devam eder. Bir kaynaşma ve oğraşma içinde yaşıyoruz İşinde muvaffak olan daha iyi yaşar, kollarında ve kafasında kuvveti olanlar, daima başkalarına hakim olur.

Her kes kendi kuvvet ve kudretini üstün tutmak ve başkalarının kudretine esir düşmemek çarelerini arar.

Şu günleri yaşarken hemen hepimizin içini heyecan bürüyen geçmiş günlerin zevklerini tekrar tekrar ve candan duyuyoruz.

Bir ferdin kazandığı zafer ancak o ferdi yükseltebilir. Bunun değerini ancak bir ferdin varlığı kadar ölçebiliriz. Fakat bir milletin kurtuluşundaki yüksek değeri ve zaferi kolay kolay ölçemeyiz.

Bu günlerin içimize doldurduğu sevinci yaşamakta

ne kadar haklı olduğumuzu bütün cihan kabul eder. Fakat o geçmiş günleri yaşarken ne kadar ıztırap çektiğimizi ancak biz biliriz. Artık son damla kanı da akıtılmak istenen bir milletin duyacağı ıztırap bilmem ki nasıl tarif edilir? İşte böyle kan ve can bahasına yapılan bir savaşın içinden şaşılacak bir mucize ile kurtulmak hakikaten hiç bir millete nasib olmıyan unutulmaz bir zaferdir.

Bu sevinç bütün göz yaşlarını dindirdi ve kanımızla yükselttiğimiz al bayrağın bize tekrar gölge vermesi hayata gözlerimizi yeniden açtırdı.

Her geçen ıztıraplı günün sevinçli günler o ıztırapların bir mükâfatı gibidir, ona kavuşmakla kayıp ettiklerimizi yeniden bulmuş oluruz. Biz bu gün sadece bayram yapıyoruz, ıztıraplı günlerimize düşünerek ağlamıyoruz. Bu niçin böyledir?

Yaşama yolunda üstün olmanın şartlarından birisi de hayatta daima güler yüzlü ve korkusuz olmaktır. Ağlayan gözler daima bulanık ve karşısındakine cesaret veren kötü bir alâmettir. Kahkahaların ezdiği kadar karşısındakina hiç bir şey tesir etmez.

Her yıl bu geçen günleri anarak ve o günlerin heyecanını duyarak kendimize olan itimadımızı ve cesaretimizi tazeliyor ve kuvvetlendiriyoruz Hele o günleri yaşamamış olan gençlere yaşama yolunda vereceğimiz en büyük cesareti bu günlerin layık olduğu şekilde anılmasile vereceğimizede şüphe yoktur.

Bu gün gülüyor ve seviniyorsak bunu geçmişte yaşıyan ve o günlerde vazifesini her ne pahasına olursa olsun yapmış olanlara borçluyuz. Onlar her fedakârlığa katlanarak bize bu günleri kazandırdılar. Bizde, bizden sonra geleceklere daha iyi günler yaşatmak için daha büyük fedakârlıkla çalışmalıyız.

Bu günü bize kazandıran ve yine yaşadığımız günlerin en büyük koruyucusu Atatürke dönen kalplerimizle ne kadar vazife borçlu bulunuyoruz.

Onun bize kurtardığı ve inşa ettiği vatanı, biz de bir cennet olarak bizden sonrakilere bırakacağız Savaş yolunda birici ülkümüz budur.

Uludağ

Propaganda Nedir?

Bu günkü karışık hayat münasebetleri arasında en çok karşılaştığımız bir mefhum da « Propaganda » dır. Propaganda o kadar basit bir mana kazanmıştır ki onu bilmiyen, ondan bahsetmiyen yoktur. Propaganda aslında bu günkü basit manasına değildir. Bu kelime vaktiyle yalnız bir fikir veya bir meslek için taraftar toplamak için yapılan telkin ve izahtan ibaret iken bu gün mesleki veya bir fikri olsun olmasın herkes Propaganda peşindedir. Fakat bu kadar kozmopolit bir mana kazanan bu mefhum hangi zaruretten doğmaktadır? Propaganda, insan münasebetleri arasında yeni bir şey değildir. Belki ilk insanın doğmasından itibaren araya girmiştir. Hazreti Âdemin kandırılması da bir propaganda eserinden başka bir şey değildir. Hayat akışı uzadıkça bu kaçılmaz tesir de beraber sürüklenmiş, bazan uçurumlardan yuvar-

lanmış, bazan sakin bir ovada sinsi bir hâlde hareketsiz görünmüştür.

Bu gün nerede bir propaganda meselesi ortaya atılsa muhakkak bunun menfi bir maksat için olduğu ileri sürülür. Aşağı yukarı herkes bu kanaattadır. Fakat bu hususta pek taassupla hareket etmek doğru değildir. Herkes bilir ki bir çok iyiliklerin yanında meydana gelmiş bir kötülük bütün o iyilikleri karartır. Bundan dolayı hayatı olduğu gibi gören ve onu akışındaki tabiilikle kabûl edenler propagandaya o kadar fena bir gözle bakmazlar. Propaganda bilhassa Büyük Harbin doğurduğu bir zarurettir. Herkes kendi menfaati için başkalarını kendisine inandırmak mecburiyetini duymaktadır. Bu gün Avrupanın en belli başlı devletlerinde resmen meydana getirilmiş Propaganda Nazaretleri ve teşkilâtları vardır. Eski devrin daima kendi köşesini asûde kabul eden zihniyeti bu gün bir hayaldir, hayat her an değişmekte, asûdelik ve sükûn inanılmaz bir masal gibi görünmektedir. Bir arada yaşıyan yurtdaşlarden tutunuz da yakın komşular ve en uzaktaki yabancılar birbirlerinin menfaatlerini takip etmektedir. Şüphsiz ki kendi kuvveti yanında emin olduğu bir kuvvetin de varlığını duyan kimse hayattaki muvaffakıyetinden endişe etmemekte veya korkusuz yaşamaktadır. Bu gün ekonomi hayatında en çok görülen propaganda hareketi sermayenin mühim bir kısmını (dörtte birisini) çekmektedir. Yani her hangi bir işte muvaffak olabilmek ve tutunabilmek için her halde sermayenin dörtte birisini propaganda için ayırmak zarureti vardır. Bu günün insanları geçen asrın insanlarından daha çok telkine müsait görünmektedir. Telkinlerini yerinde ve zamanında yapmış olanlar elde ettibleri neticelerden fevkalâde istifade etmektedirler. Propagandayı hakiki mânasında kabul eder ve o şekilde düşünürsek bunun bir vazife olduğuna da kani oluruz. Türkçede meşhur bir söz vardır: " ağlamayan çocuğa meme verilmez!„ ağlamak bir vakıayı duyurmak ve bildirmektir. O halde her hangi bir maddenin varlığını, değerini tanıtmadan onun alınmasını ve istifade

edilmesini nasıl düşünebiliriz? Bu vaziyet hergünkü hayatın zaruretleri olduğu kadar toplu yaşayan insan cemiyetlerinin de yapmak mecburiyetinde oldukları meşru harekettir. Dünyanın her hangi bir köşesinde bin türlü hareket ve faaliyet içinde bulunan bir cemiyetin meydana getirdiği değerleri tanıtmak diğer cemiyetlerin o noktaya karşı alâkalarını çekmek demektir. Şüphesiz böyle cemiyet varlığı için yapılan bir propaganda o cemiyet bütününün hayatını kuvvetlendirmek gayesinden başka bir şey değildir. Cemiyet kendisi için bir kudret ve bir kuvvet ifade eden değerleri propaganda eder, diğer cemiyetler arasında ihmal edilmez bir varlık olduğunu anlatır, bu işte muvaffak olanlar da neticeden istifade eder, hayat akışı arızasız ve sarsıntısız olur.

Şimdiye kadar memleketimizi şarkın afyonlu bir mıntakası ve korkulu diyarı sanan garp dünyası bugün bizi o kadar iyi tanıyor ve biliyor ki gelip gözlerile görenler kafalarındaki geçmişe ait hayallerle mukayese edemiyorlar. Biz bu yeni kuvvet ve kudretimizle tanındıkça hayatımızdan ve istikbalimizden daha çok emin yaşarız. Vaktile bu memleketi tanıtmak için kırk yılda bir kaç seyyah gelir ve bunlar da gördüklerini yalan yanlış anlayarak veya kendilerince tefsir ederek gittikleri yerlerde ballandıra ballandıra anlatırlardı. Unutulmamalıdır ki bunlar da birer propagandadır, fakat bu tamamen bizim anladığımız mananın aksinedir. Bütün bu hayal aleminin bir hakikat olduğunu duyuracak kimse yoktu. Bu gün emin olmalıyız ki kendi değerlerimizi tam manasile yabancılara duyurmuş bulunuyoruz. Matbuat umum direktörlüğünün çıkardığı ve bütün dünyaya neşrettiği (La turquie Kamaliste) mecmuasını gören her türkün göğsü iftiharla kabarır. Her sayısında bu yurdun en temiz ve hayretle temaşa edilecek bir çok parçalarını içinde toplayan bu mecmua Türkiyeyi hakikî bir medeniyet eseri olarak tanıtmaktadır.

Şimdi önümüzde yine gıpta ve iftiharla seyrettiğimiz çok değerli bir kitap vardır "*Yeni Türkiyenin sanayileşmesi ve iktisadî kalkınması*"

Fransada basılan bu eser cidden değerli bir çalışmanın mahsulüdür. Daha kapağının üstündeki resme bakarken, azmın ve iradenin timsali gibi duran sayısız fabrika bacalarının zarif ahengini görüyor ve içinde yepyeni bir devletin yılmaz enerjisile karşılaşacağımızdan şüphe etmiyerek sahifelerini çeviriyoruz. Bu değerli eseri meydana getiren "Orhan Conker„i ne kadar tebrik etsek yine azdır [1].

[1] Bu eserin içinde bilmemiz gerekli olan bazı kısımlarını başka sayımızda tekrar konuşacağız.

Bu memleket vaktile yapılan haksız ve yersiz propagandalardan çok zarar görmüştü-, fakat o zaman bunlara karşı koyacak bir idare yoktu. Bugün hakikî değerlerimizle kendimizi tanıtan bir idareye, kuvvetli bir rejime malikiz. Bütün yurddaşlara düşen vazife yurdumuzu büyük tarihi, yeni hayatı ile herkese tanıtmak ve bunun aksine yapılacak hareketlerin yanlışlığını en açık örnekleri ile düzeltmektir.

Fahri Dalsar

Çakır Ağa

KÂMİL KEPECİOĞLU

Uludağa yazdığım bir yazıda Çakır Ağayı Bursalılara tanıtacağımı vadeylemiştim. Hiç bir tarihte ismine tesadüf edemediğim bu zatin tercümei haline hiç bir yerde desteres olamadım. Eserlerinden istidlâl ederek bu zatin hüviyeti hakkında elde edebildiğim malûmatı arzediyorum:

Çakır Ağa İkinci Murat ve Fatih Mehemmed zamanı ricalindendir. Her biri bir kahraman olan Çandarlı İbrahim ağa (paşa), Cebe Ali Bey, Karıştıran Süleyman paşalardan evvel Bursada Subaşı idi. O vaktin teşkilâtına göre subaşılar şimdiki Emniyet Müdürlerine muadil idi. Bursa Osmanlı hükûmetinin payitahtı olmakla beraber ayni zamanda da Bey Sancağının merkezi idi.

Birinci Murad Bey ilk Bursa Sancak beyi tayin edildiğinden bu sancağa Bey sancağı deniliyordu. Sancak Beyi Bursa kadısının hükmeylediği Bursa nahiyesinden başka sancak bahilindeki diğer kaza ve nahizelere hükmeder ve Bursa Kadısının dairei nüfuzu olan mıntakaya şehirde dahil olmak üzere Bursa Subaşısı karışırdı. Merkez nahiyesinin ve şehrin inzibatı ve asayişi tamamiyle subaşıya ait idi. Osmanlı hükûmetinin merkezi olan Bursa şehri subaşısının derecei salâhiyet ve iktidarı anlaşılıyor.

Ulucamiden Tophaneye giden yolun sol tarafında ve eskiden Çırapazarı diye anılan yerde bu güne kadar mamur olan hamamiyle ismini Bursada bırakan bu zatin Bursalı olması pek muhtemeldir.

Bursaya yaptığı hizmetlerin başında esaslı bir nüfusu ve emlâk tahririni söylemek kâfidir. Bu defter gerek Hazineievrakta ve gerek Topkapı sarayı müzesinde bulunamamış isede Fatihten sonra ikinci Bayezit, Yavuz Selim, Kanunî Süleyman zamanlarında ve daha sonraları yazılan tahrir defterlerinin cümlesindeki kayitlerde bu defterden bahsedilmektedir. Defterin adı da (Çakır Ağa) defteridir.

Fatih Mehemmed o vakte kadar her türlü vergileri, Evkafa ait olan köylerin vakfiyetini kaldırıp tımar ve zaamet olarak dağıtmıştır. Gürültü ve sızıltıya meydan veameden başarılması fevkalâde iktidar ve doğruluğa mütevakkıf olan bu esaslı işi Fatih Çakır Ağaya havale eylemtştir.

Topkapı sarayı müzesinde tesadüf eylediğim Fatihin 861 tarihli bir temliknamesinde (İstanbulda Derviş Baba Hâkiye İstanbul Subaşısı Çakır Beyden getirdiği tezkere üzere Bergamalu İlyastan mevkuf olan bir evi verdim) denmesine nazaran Çakır beyin o tarihte İstanbulda subaşı olduğu ve derecei nüfuzu da anlaşılmaktadır.

İstanbuldan Rumeliye giden yolun ikinci menzil noktası olan Silivride gelip geçenlerin iaşesi ve istirahatleri için o vakit zaviye denilen bir misafirhane ve imaret inşa ettirmiştir. Fukara. ulema ve yolcular bu imarette parasız yemek yerler ve geceyi de ısıtılmış ve aydınlatılmış bir yerde geçirirlerdi. Hayvanları varsa bunlarda civardaki bir ahıra bağlanır ve arpa ve samanı dahi bu müesseseden parasız verilirdi. O vakitki Rumelinin cesameti düşünülürse Silivrideki müessesenin ehemmiyet ve faaliyet derecesi meydana çıkar. Bu içtimai müesseseyi kuran Çakır Ağa masrafları için de Bursadaki Çakır Ağa hamamını, dördü tabakhane ve biri yağhane olmak üzere on bir dükkân bina ederek vakfeylemiştir. Ayrıca da Edirnede Eski kapan ve Tahtakale civarında dükkânlar ve evler, tabakhane ve çifte hamam, bir kemer altında bir birine muttasıl yedi dükkân bina eylemiş ve bunların iratlarının bir kısmını da Silivrideki imaretine vakfeylemiştir.

İstanbulda Aksaray civarında, Galatada, Edirnede de Saraçhane başında birer mahalle halâ bu Çakır Ağanın adıyle anılmaktadır. Edirnede 857 senesinde bir cami yaptırdığı gibi Silivride, İstanbulda Aksaray kurbinde, Kadıköyünde, Yenikapı civarında, Yağlıkçılar içinde, Lâleli kurbinde ve sair mahallerde kendi adıyle anılan birer cami yaptırmıştır.

Bu kadar büyük hayır müesseselerini vücuda getiren ve gösterdiği kudret ve iktidariyle fevkalâde mühim hizmetlerde bulunarak Fatihin itimadını kazandığı anlaşılan bir zatın hüviyetinin ve tercümei halinin tarihlerce tamamiyle zapteylememesi şayanı hayrettir.

(Çakır) kelimesi bir lakap olmayıp doğrudan doğruya bir Türk ismidir. O asırda çocuklara gözlerinin rengine göre (karagöz, elâgöz, çakır) gibi isimlerde veriliyordu. Silivride metfun olan Çakır Ağanın Mehmed Çelebi ismideki bir oğlu bulunduğu ve senelerce babasının vakıflarına mütevellilik ettiği Bursa sicillerinde mukayyettir.

Ekonomide Disiplin

Yazan : Erdal

Vaktile Nil nehrinin nereden çıktığını bilmiyen insanlar onu ilâhi bir kayraktan geliyor sanırlarmış. Hattâ haritaya bakıldığı vakıt bütün nehirlerin yukardan aşağı iniyor gibi görünen yollarına mukabil nilin aşağıdan yukarı çıkıyor gibi görünüşüne şaşarak ona da cidden hayalî bir mâna vermişler. Allah ona vechi ilâhisini göstermiş, o da dağ taş demeyip bu veçhi ilâhiye erişmek için böyle aşağıdan yukarı akar . . mış.

Yukardaki başlığı okuduktan sonra ilk satırların Nil ve veçhi ilâhi ile başlaması biraz tuhaf görünür. Fakat bununla ne demek istediğimizi biraz aşağıda izah edeceğiz.

Artık Nilin neden yukarı aktığını ve kaynağının neresi olduğunu soracak bir kimse bilmiyoruz. Nil de bütün nehirler gibi coğrafi arizalara ve meyillere uyarak akar ve bilinen belli kaynaklardan çıkar. İnsanlar için daima bir tekâmülden bahsedilir. Fakat şimdiye kadar yaşamış en derin zekâlı bilginlere ve filezoflara baş vurarak « tekâmülü tarif ediniz!» diye sorarsanız size bir hayli şeyler anlatırlar, fakat tekâmülü belli bir kriteryuma (kıstasa) bağlayarak tarif edemezler. Biz hemen söyliyelim ki bugün tekâmül namına insanların dayanabilecekleri birşey vardır, o da kendi muhitlerini daha iyi tanımalarıdır. Fakat muhitin tanınması, daha çok bilinmesi acaba insanlara, insanlığa daha fuydalı olmuşmu

dur? İşte bu sualin karşılığını bulmak oldukça zordur. Çünkü bir milyon yıl önce yaşayan insanlara nazaran bu günküler daha menfaatını seven ve daha çok başkaları aleyhine çalışan kimselerdir. Bundan ne çıkar? Bundan çıkacak netice bir tanedir: insanlar yaşadıkça münzevilikten çıkıyor, gittikçe girift bir hal alıyor, bu girift yaşama dünyasında münasebetler o kadar genişliyor ki bu münasebetlerden herkes kendisine daha çok pay ayırmaya kalkıyor.

Biz şimdi ekonominin insanlar arasında meydana getirdiği münasebetleri ele alalım. Ekonomiyi tarif etmek o kadar zor bir şey değildir. Bunu insan menfaatlerine göre tarif etmek istersek, herkesin tatmin edilmesi faaliyetleridir, diyebiliriz. Fakat bunu daha modern ve açık bir tarifle anlatmak istersek: yaşayan insanlara nazaran bu insanların tatmin edilmeleri için muhtaç oldukları maddeler kâfi değildir, Bu mahdut olan vasıtalarla mahdut olmıyan ihtiyaçlar arasında bir muvazene tesis etme faaliyetleri ekonomiyi teşkil eder. Burada aklımıza bir sual gelebilir: Acaba insanlar kendilerini tatmin edecek vasıtaları kuvvetli makinaları ve fabrikalarile temin edemezler mi? Buna verilecek cevap maalesef menfidir, insanlar ne kadar faaliyette bulunurlarsa bulunsunlar muhakkak yine tatmin edilmiyen bir yığın ihtiyaçlar kalacaktır. Bunun sebebi bir kaç tanedir, evvelâ bir şeyi alabildiğine istihsal etmek imkânsızdır. Meselâ herkesin birer otomobili olsun istersek bu otomobil için lâzım olan lâstikleri tabiatta blok halinde bulmak mümkün değildir. Lâstikleri tedarik etme imkânı olsabile bütün otomobilleri harekete getirecek benzinleri yer altından biranda çıkarmak yine mümkün olamaz. Diğer daha esaslı bir vaziyet de insan ihtiyacının hududu olmamasıdır. Karnı aç olan bir adam ilk önce karnının doymasını düşünür, fakat karnı doyduktan sonra ilk önce içinde uyanan bir ihtiyacın tatmin edilmesini ister ve bütün ihtiyaçlar sırasile tatmin edildikçe arkasından yep yeni ihtiyaçlar baş gösterir. İşte bu bitmez ve tükenmez ihtiyaç katarı karşışında insan daima kendinde eksikler bulur ve onu tamamlamaya çalışır. İşte ekonomi bu duyulan ihtiyaçlarla mevcutlar arasında bir muvazene tesis etmeğe çalışır. Onun içindir ki «herkes yorganına göre ayağını uzatır!» İşte bu söz ekonominin tam kendisidir. Bir radyo alamıyan kimse bu arzusunu bir gramofon almakla tatmin eder. Birinci ekmekten yiyemiyen muhakkak ikinci ekmek yemek mecburiyetindedir. Elimize geçen paranın alacaklarımız arasında taksim nisbeti de onların ihtiyaçlarımızla olan rekabetidir. Hangi ihtiyaç rakip vaziyetinde ise ona ayıracağımız pay daha fazladır. O halde ekonomiyi tanzim eden ve ona bir veçhe veren bu ihtiyaç rekabetidir. Fakat bu rekabet zan edildiği kadar kolay olmaz, bir insan aklının alamıyacağı kadar esrarengiz şe-

killere girer. Meselâ ekonomide alış verişi temin eden paranın alelade bir maden olduğunu herkes bilir, fakat kendisine bir ilâh gibi tapılan bu maden insrnların yarattığı bir şeydir. Neden insanlar bu madene tapıyorlar ? Acaba devlet veya hükûmet istediği kadar para bastırsa da herkesin cebi para ile dolsa olmaz mı? Ne çare ki bu sualler daha ağızdan çıkarken korkunç müşküller başlıyor. Büyük harpte Almanya bunun en güzel misalini teşkil etti ve zan etti ki para her şeyi yapar, çıkardığı sayısız paralar halkı sevindirmek değil onları sefalete sürükledi. Bir çuval dolusu para ile bir fırın kapısında bir kilo ekmek almak içtn binlerce insanlar sıra beklediği halde fırıncı kapısını açmadı. Bir iktisat profesörü Almanyadaki bu vaziyeti anlatmak için diyor ki: Bir gün bir lokantada yemek yiyoruz, her dakika paranın değeri düşüyor, şimdi hesap pusulasına bir yemek bedeli yüz mark yazılırsa bir dakika sonra ikiyüz, üçyüz yazılmak ihtimali oluyurdu. Binaenaleyh bu tehlikeye düşmektense bütün vemekleri birarada getirtmek daha kârlı birşey oluyurdu ..

Dünyada muhit olmak itibarile bilinen ve bu muhitlerde cereyan eden hadiselerin başlangıç ve sonuçlarını kestirmek oldukça kolaydır. Yukardaki nil hikâyesi gibi hükümler masalların ve rivayetlerin içinden çıkarılmış değildir. Fakat ekonomi hayatı ve hareketleri mevcut hayat münasebetleri arasında en nazik olanıdır. Başlangıç ve sonuçlarını kestirmek her zaman mümkün değildir. Bununla beraber ekonominin de kendine göre nizamları ve prensipleri vardır. Bir şehirde yaşayan bütün esnaf ve işçilerin tuttukları işlerde çalışmalarını kimse tanzim etmediği ve idare edemiyerek faaliyetini durduran bir kimseye çalışmasını durdurmak için kimse karışmadığı halde günlük ihtiyaçlarımız yolunda gidiyor ve rahatça yaşıyoruz. Bunu daha açık ifade etmek istersek bir fabrikada bir çok kimseler vardır, her birisi kendisine göre bir işle meşguldur, fakat bunların işlerini tanzim eden bir fabrika sahibi ve müdürü vardır, Buna mukabil dışardaki faaliyeti tanzim eden kimse yoktur. Dışardaki hayat sanki bir anarşi içindedir. Fakat şurasını işaret edelim ki bu anarşi disiplinsiz değildir, bunu da tanzim eden makanizmalar vardır.

Ekonomik faaliyet insan hayatının muhtelif zamanındaki ihtiyaç ve telekkilerine uyarak kendisini gösterir, geçmiş bir zamanın faaliyeti yeni zamanda faydalı olamaz. İnsan münasebetleri arasında ekonominin bir hususiyeti varsa o da fert ve cemiyet hayatının ayni disipline bağlı olmasıdır. Çünkü fertlerin ihtiyaçlarının hepsi birden cemiyetin ihtiyacını meydana getirir. Yaptığı bir işi beğendiremiyen bir işçi ne ise ihraç ettiği malları beğendiremiyen bir devlet ayni şeydir. Bir şehrin pazarı gibi bütün milletlerin de bir birle-

rine satacak ve bir birinden alacak malların alıp satıldığı pazarları vardır. Bugün bu pazarlar o kadar genişlemiştir ki bütün milletler bu pazarlarda bir birile rekabettedirler. Her kim daha iyisini çıkarırsa rağbet kazanmaktadır. Son zamanlarda devlet elinin ekonomiye haddından fazla karışması bu endişeden ileri gelmektedir. Devlet fertlerin çalışmasını ve işlerini o kadar sıkı bir surette göz onünde bulunduruyor ki sanki devlet bir fabrikanın sahibi gibi kâr peşindedir. Bunun icab ettirdiği zaruret cemiyetin kazanmasıdır.

Vaktile bütün Türkiyede olduğu gibi yakın ve uzak yabancı komşularımızca da Bursa ipeklisi meşhurdu. Hatta Bursa kadifelefelerine yetişecek ayarda kumaş çıkartılamıyordu. Ne yazık ki o zaman bunu sıkı surette göz önünde bulunduracak bir devlet kuvveti mevcut değildi. Bununla beraber bu ihtiyacı o zaman bizzat kendiliğinden duyan esnaflar yaptıkları teşekküllerle işlerini mürakabe etmeğe savaşmışlardır. Fakat ellerinde bir cebir knvveti olmayan ve ancak hatıra gönüle dayanan bu teşekküller karşılarına çıkan zorluklarla karşılaşınca iş büsbütün çığrından çıkmıştır. Samimiyetle çalışan bu eski teşekküllerin daha o zamanda uğradıkları müşküllerden birisi her kesin para kazanmak için kadife çıkarmaya kalkmasıdır. İşçilikten anlamayan bu kimselerin cezalandırılması veya uzaklaştırılması için 1031 hicrî yılında padişaha bile baş vurulmuştur. Bursaya ait geçmiş mahkeme sicillerinde aynen mevcut olan bu vesika vaktile Bursadaki ipekçilerin ne kadar safiyetle hareket ettiklerini göstermektedir.

Her şeyde olduğu gibi ekonomi de esaslı temellere dayanmış bir disiplinle daha iyi işler ve netice karanlık olmaz. Bu gün Bursada bir Böcekçilik Enstitüsünün bulunması bu disiplinin en kuvvetli timsalidir. Yalnız kurulmuş müesseseler halkla el ele yürüdük'eri zaman anda faydalı olurlar. Halk kendisi için çalışan müesseseden hakkile istifade etmesini bildiği ve müessese de halka karşı hizmetlerini yaptığı zaman elde edilecek netice daima müsbet olur.

On dokuzuncu asırda İstanbul

(Takvimi vakayia göre)

Yazan: NAZIM YÜCELT

Resmi ve Hususi hizmetler:

On dokuzuncu asırda İstanbulda devleti idare eden büyük veya küçük her amirin maiyetinde bir çok memur bulunmakta idi. Bu memurlar geceleri dairelerinde yatırılırdı. Babıâlide Dahiliye ve Hariciye dairelerinde (Babı Seraskerî) ile Tersanede yatmak için münasip yerlerde kalırlardı. Evli olanlar isterlerse evlerine giderler sabahlayın vazifeleri başına gelirler. Dairelerde bekârlar için yatacak yer olmadığı takdirde daire amiri tarafından gösterilecek yerlerde yatarlardı. Bunların içinden kabahat işleyen o'ursa yine daire amiri tarafından tedip ve terbiyesine ve icap ederse işinden çıkarılmasına amirin salâhiyeti vardı. Memurlara aylık veya yıllıktan maada (Taamiye) diye bir ücret verirlerdi.

Bir daireden diğer daireye her hangi bir iş için giden memurlar gittikleri yerlerden bahşiş beklerlerdi.

Bu bahşiş meselesi verilmesi mutlaka lâzım bir keyfiyet haline gelmişti. Bilâhara yasak edildi. Bundan başka memurlar da çalıştıkları daire başkanlarından vazifelerini bildiren birer tezkere alırlardı. Ulemadan olanlara reisül'ulema tarafından ikinci ve üçüncü rütbede olan memurlarla Babıâli kâtiplerine, Hariciye; Maliye memurları ile kâtiplerine, Maliye Na-

zaretlerinden; Darphane memurlariyle kâtiplerine Darphanei âmire müşirliğinden tezkereler verilirdi.

Fakat bu işin zorluklarına rastlandığından bilâhara vezirler ile müşirler, ulema, vükelâ, kendi memurlarına; İstanbul kadısı ve o rütbeyi kazanmış olanlarla ikinci ve üçüncü rütbede bulunan vazifedar veya mazul olan kadılar dahi kendi daireleri halkına; bunun dışında kalan ulema ile kâtiplere daireleri tarafından tezkere verilmeğe başlanmıştır.

Memurlar vazifelerinden uzaklaşdırılırlarsa ellerinden bu tezkere alınarak yerine izin tezkeresi yazılır ve keyfiyet te ayrıca mahalle imamları marifetiyle mahalle kâtiplerine bildirilirdi.

Büyük veya küçük her âmirin emrinde çocuk lalası, daire müdürü, aşçı, kayıkçı, kapıcı, bahçıvan, hantocu (?) vesair hizmetkârlar bulunur, misafir veya her hangi bir iş için ahbabının evine giden, hizmetkârlarını da götürürler vardıkları yerlerde kahve ve çubuklarını kendi hizmetçileri verirdi.

Bu hizmetçilerin zapturaptını temin etmek için ellerine; efendileri tarafından tezkereler verilirdi. Eğer hizmetçi münasebetsiz bir iş yaparsa elindeki tezkere ile efendisi bulunur, bu suretle tedip kolaylaşırdı.

Vezialer sokakta gidip gelirken yolda bir takım hicmetçiler götürürlerdi. Resmi kayda göre bunların miktarı şöyledir:

(Başvekilin [1] rütbei ref'iyesiyle nezareti mesneti valâyı haiz olan zatin memuriyetlerine mahsus olmak üzere istihdam buyuracakları etbâ) (40) kavas (25) hademe.

Sokakta beraber götürecekleri: (8) kavas, (1) saraç, (2) çavuş, (2) süvari, (2) piyade, (1) seyis.

Şeyhulislâm ile ahkâmı adliye meclisi reisi ve saraskerde bu şekilde haraket eder. Yalnız saraskerin hademesi (20) tanedir.

Hariciye nazırının: (30) kavas, (10) neferi vardır. Sokakta (7) kavas, (2) çavuş, (2) süvari, (2) piyade, (1) saraç, (1) seyis götürür.

Kaptan paşanın: (20) kavas, (25) neferi vaadır.

Maliye nazırının: (50) kavas, (20) neferi vardır.

Darphane müşirinin: (30) kavas, (15) neferi vardır.

Kaptan paşa, Maliye nazırı ve Darphane müşiri sokakta Hariciye nazırı gibi hareket eder.

---

[1] 163 numaralı 11 muharrem 1254 tarihli Takvimi vakayide İkinci Mahmudun intişar eden bir hattında Sadrıazamlığın, Başvekâlet unvanına çevrildiği anlaşılmaktadır. (.... elhâleti hâzihi tecdidi usul ve kavanin ve icraatı cedidei meyanın rehin münasebetiyle Devleti aliyemizin ekseri masalihi nazaretlere münkasim olarak mesnedi sadaretin bittabi işi kalmamış isede yine cümle vükelânın reisi makamında birisi bulunmak üzere bade ezin Sadarer namı Başvekâlet unvanına mübeddel olmak..)

İstanbulda bulunan mazûl vezirler kavas istihtam etmezler. Sokakta saraç ve seyisten maada yedi veya sekiz nefer götürebilirler.

Birinci rütbeyi haiz olanlar sokakta; (4) nefer, (1) çubuk götüren, (1) seyis götürür.

Birinci rütbelilerin evlerinde müdür, imam, çocuk lalası, aşçı, bahçıvan, kayıkçı ve seyis bulunur. Sokakta götürecekli hizmetçinin adedi (10) u geçmez.

İstanbul rütbesini haiz olanlarda birinci rütbeliler gibi haraket ederler. Yalnız sokrkta götürecekleri neferlerin adedi (8) i geçmez.

Üçüncü rütbede olanlar sokakta (2) nefer ve (1) seyis götürebilirler.

Mekke kadılığından Üsküdar kadılığına kadar rütbe kazanmış olanlar sokakta beş veya altı nefer götürebilirler,

* * *

Ramazan günleri:

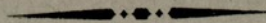
Ramazanda bazı gençler cami içinde vâz dinlemeyüp maksurelerde, mahfil altlarında küme küme, takım takım toplanık (Berber dükkânı gibi gülüşmek ve birbirleriyle fısıltı ve lakırdı ile eğlenmek, tesbih sallayıp gezmek) gibi haretketlerde bulunurlar ve cami avlılarında bilhassa Bayazit camii avlısında çarşı içinde araba içinde araba ile veya yaya gelen kadınların karşılarına bazı gençler geçip dururlar ve perçim gösterirler, harfendazlık ederlerdi. Hükûmet bu gibi halleri menederdi. İşi güçü olmıyanlar geceleri yatsı namazına gitmeyip berber ve tütüncü dükkânlarında oturdukları için bunların namaz kılmağa gitmeleri hükûmet tarrfından emrolunmuştu.

***

Resmi elbise:

Açık renkli setre, ve kenarı zırhlı askerî pantalon, parlak düğmeli elbiseyi mezun olmıyanlar geyemezler.

Bu emirleri tatbik için memurlar gezdirilip uygun haraket etmiyen erkek ise kendisi, kadın ise kocası da beraber tedip olmıyor ve halkın veya esnafın uygunsuz haraketleri karşısında mahalle imamı, muhtarları veya esnaf kâhyaları sorguya çekilir, cezalandırılırdı.

ULUDAĞ - Olimpler

(Bu konferans Halkevi salonunda C. H. P. İl Sek. ve Bursa Dağ Sporları Kulübü Başkanı B. Saim Altıok tarafından verilmiştir.)

Dağın tarifi:

Coğrafî tabire göre (Dağ) denizin yüzünden yükselen bir kara parçasıdır.

Halbuki, insanlığın bu günkü yükselişinde dağ mefhumu şekli, manzarası ile beşeriyetin hayatına karışmış ve onun fikir itibariyle gelişmesine hocalık etmiştir.

Antropo arkeolojik yani insanlığın en eski medeniyeti ve tarihi üzerinde bir göz gezdirmesi yaparsak burada dağa izafe edilen tötemlere raslarız.

Beşeriyet ilk çağlarında yıldırım, gök gürlemesi, orman yangınları, volkanlar, tufanlar ve fırtınalar gibi hâdiselere kendini sımsıkı bağlamıştır.

Fakat, zamanlar geçtikçe, insan itikatlarının biraz daha gelişmesi, fikir ve hayal kudretinin artması bütün bu hâdiseler, denizler, mevsimler ve dağlar üzerinde bir çok hikâyeler yaratmıya sevketmiş ve bu gün elde bulunan ve tetkikinde derin bir zevk duyulan (Mitolojiye) götürmüştür.

Mitolojinin doğuşu:

Çağlar devrildikçe ve insan yığınları daha kollektif bir yükselişe erdikçe dağların azamet ve güzelliğini onun her mevsim değişen rengi içlerinde doğan yücelmek

duygularına ölçü olarak kullanmışlardır.

Meselâ, ilk insanların ilâhların oturma yeri olarak yüksek dağların en yüksek noktasını tanıması, daha sonraları ölülerini yüksek yerlere çıkarmak, onlara oralarda mevki ayırmak ve Tanrıya daha çok yakın bulunmak veya bulundurmak itiyadı bize bir örnek verir. Bu gün bile Amerikanın Perosunda ve And dağlarında bu itikatlara bağlı insanların yüksek ve mağrur başlarında halâ ateşler yaktıkları tepeler vardır.

şurasını işaret etmeği faydalı buluyorum ki, eski insanların dağa bağlılıkları bu günkü beşeriyet gelişmesinde (Spor denilen yeni bir din) ile (İnsan ve dağ) münasibetini devam ettiriyor.

Şu kadar bir farkla ki:

Eski insan ona daha çok hayalinde ve iç duygusunda kıymet veriyordu. Yeni insan ise tamamen fizikî bir hareketle onu yaz, kış ayağının altında hırpalarcasına hâkim oluyor. Himalâyanın Everest tepesine çıkma yolundaki atılışlar bunun açık ve cazip bir örneğidir.

Mitolojide yer tutan Egeik veya Olimpler:

İnsanlığın karanlık ve orta çağlar ve onların yüksek başları dünyayı halkettiğine inanılan İlâhların, Tanrıların oturma yerleri sayılmıştır. Bu itikada göre bunlar (Olimp) adını almışlardır. Fakat her dağ Olimp olamamıştır.

Mevcut vesikalara göre bir ve birden fazla Tanrıların oturmasına mahsus olarak dünyada Altı Olimp sayılmaktadır.

Bunlar da (Eski Arkadya da bu günkü Yunanistanda Tsalya Olimpi) diğerleri de (Küçük Asyada. Anadoluda. İda. Trova harabelerini örten Kaz dağı) (Bitinya da Tin Olimpi - Uludağ) (Kilikyada. Adana bölgesi. Toros Olimpi) Doğu akdenizinde (Seselos ve Trados) olimpidir.

Beşerî itikatların ilk çağlarında tıpkı medenî çağlar gibi Tanrılarda Büyük Asyada otururlardı. Sonraları göçler, medeniyet akışları, büyük akınlar gibi hadiselere eklenerek onlarda Avrupaya geçerek Tsalya Olimpinde yer tutmuşlardır. Mitoloji plânına gere Uludağ şöhret itibariyle birinci gelmektedir. İnsanlığın fikir ve hayal kudretine ve edebî yükselişine maledilen (Homer epopelerinde) bunları İlyada ve odise ile dile getirmiştir. Yunan medeniyetince Yunanlılara ve Tsalya olimpine izafe edilen bu duyulmaları Uludağ Olimpine bir benzeyiş sayabiliriz.

Zira tek bir Olimpin Avrupada diğer beş Olimpin Doğu Akdenizinde ve Ege bölgesinde yer tutuşuda tarihî hakikatler yönünden bizim için bir vesikadır.

Çünki, Asyanın derinliklerinde yer tutan Ana medeniyette, denizlerin müessir olduğu diğer medeniyetlerde dağ ve dağa bağlılık izlerini daima canlı ve taze olarak bulabiliriz.

Alphe, Alfa vadileri:

Bütün Olimplerin zirveleri altında mitolojiye göre birer (Alphé) vadisi vardır.

Bu alfa vadisi itikadı (Işığın karalıkla, İyiliğin, kötülükle vuruşması inancıdır. Olimlerin Tanrıları kötülükleri ve karanlığı daima bu vadilerin içinde boğmuştur. Altı Olimpin de alfaları bu gün kırık, dökük mağara parçalarını ve doden-leri belirten, zamanın tahribine oğrıyan boşluklardan ibarettir. Ve bunlar insaniyetin boyunca fikri yükselişi naklederler.

İnsanlık uzun zamanlar sonra her şeyi yapan ve her şeyi yapmıya salâhiyetli bulunan tek Mabut, tek Tanrı tanımıştır.

Tarih buna bu günkü dünya hayatının tek dayanığı ve kudreti olan ışığa, güneşe izafetle (Zevs) demiştir.

Zevs, parıldıyan hayat demektir. Dağ mitolojileri ister Alpli, ister Egeli olsun zevs daima beşeriyetin müşterek malı olarak kalmış ve bu sembol TÜRK medeniyetinde (İtalya - Roma) bölgesinde yer tutan Asyalı (Etrüsk veya Türüks) lerde (Dyana) adıyle Kadına yer verek tecelli etmiş ve medeni yükselişe, olgunluğa bir örnek bağışlamıştır.

Hattâ İslâmî mitolojide Peygamberler İlyasa, Süleymana ve müminlerden Selmanıfarisiye izafe edilen pek çok dağ esatiri vardır.

İşte, Beşeriyetin ömrü boyunca müessir bütün Olimpler mitolojisinde bizim dağımız (Uludağ) da bu suretle tesirli tarihsel bir dağıdır.

Bu gün elimizde onu bütün değeri ile tanıtacak ve dayanılacak hiç bir vesikamız yoktur. Mevcut görünen yazı ve eserler ise eski ve yeni bir çok bilgileri tekrarlamaktan ibarettir.

Uludağın İkinci hayatı:

Coğrafyacı (Şarl tksiye) ye göre Uludağın en eski adı (Mis Olimp) tir. Bir başka muharrire

göre dağın şimal yüzüne (Bitinya) cenup yüzüne (Misolimpi) deniyor. Misyalılarla, Bitinyalıların bu dağı paylaşmak için daima birbirleri ile vuruştuklarını öne koyuyor. Bizanslılara kadar çetin bir savaş alanı olan Uludağ Bizanslılar devrinde dinî hayatın sayılı merkezlerinden birisi oluyor. İstanbul kiliselerinde kudsal resimler aleyhine açılan savaşda belli başlı pek çok rahipler Uludağa sığınmışlar ve burada irili, ufaklı kiliseler, zaviyeler ve pek çok tapınaklar tesis etmişlerdir [*].

En son (14) üncü asra doğru Bursa ve etrafının Osmanlı TÜRKLERİ eline geçmesi karanlık devirlerden buyana (Tin Olimpi, Mis Olimp) diye anılan dağın adını (Keşiş) e çevirmiştir. Bu sırada hıristiyanlar ve rahipler dağı terketmiş ve tapınaklara benzer bir çok tekkeler tesisi suretiyle dervişlere ve Osmanlı tarihinde her birinin hayatı, yaşayışı birer kerامete bağlı erenlere mal olmuş. Bunlar da bu güzel tabiat parçası içinde ömür sürmüşlerdir.

Osmanlı İmparatorluğunun sonlarına doğru Uludağ o günün imkân ve şartlarına göre bir gezici kitlesi toplıyarak bir safa ve sayfiye yeri olmuştur.

(1925) de benim de aralarında bulunduğum ve Konya Saylavı Bay Doktor Osman Şevki Uludağın Başkanlığındaki Heyet tarafından Keşiş adı Uludağa çevrilmiş ve Büyük Erkânı Harbiyece bu suretle tescil edilmiştir. Dağın dört tarafı bu gün hıristiyanlık ve Osmanlılık devirlerine ait birçok hatıraları ve isimleri taşır. (1050) tarihinde Evliya Çelebi Bursayı ziyaret etmiş ve bir kafile ile bir kaç konakta Uludağa o günkü tabir ile (Kulleicihan) dediği zirveye çıkmıştır.

Evliya Çelebinin tarif ettiği mevkiler ve adlar da bu gün yaşamakta olan isimlerdir. (Gazi yaylası, Diktekir, Bakacak, Kadıyayla, Tekfuralanı V. S.) gibi.

Yine bu sıralarda bu gün bakıyyesi mevcut Bursanın Maksem Mahallesinde bir fermanla Buzcu beyleri ailesi kurulmuştur. Bu âile bu gün de buzcular yolu ile adetâ imtiyaz gibi Bursaya kar nakletmektedir.

Eskiden de İstanbul'a, saraylara Mudanya yolu ile kar, buz ve alabalık nakledilirmiş.

---

[*] En son geçen yıl (2550) rakımlı zirvede yapılan sığınak inşası sırasında bu noktada geniş bir saha kaplıyan harçlı ve harçsız temellere raslanmıştır.

Dağın, İnsan eli ile iymarı :

İnsan eli ile iymara ait ilk adım (1904) de Bursa Valisi Reşit Mümtaz paşa tarafından atılmış ve mevcut şosanın üçte ikisine yakın bir kısmı zamanında açılmıştır. Son yıllarda kar sporlarının tanınması, ve Uludağın uygunluk bakımından benzerlerinden çok üstün olması üzerinde değer ehemmiyeti çekmiş ve dağımız Cümhuriyet Hükûmetinin kuruluşundan buyana en ileri mazhariyete kavuşmuştur.

Bir başka fırsatla da dağ ve kayak sporları, ve dağda yapılan imar hareketleri hakkında bir konuşma yapacağız.

Son söz :

Ceddimiz Büyük Asyalıların batıya doğru bütün akınlarından kuş uçmaz. kervan geçmez, geçitsiz ve yolsuz bır çok yüksek dağları aştıkları tarihî bir hakikattır. Bu suretle, TÜRK soyunun ve elbet ki TÜRK gençliğinin kanında, orman, deniz ve dağ sevgisi, yurdseverlik hâlinde ifade edilebilen bir kıymet hâlindedir.

Bu günkü Dağ sporları da ruhumuzda yer tutan tabiatseverliğin ve tabiatla savaşmanın, onu yenmenin toplu bir tecellisidir.

Edebiyatımıza giren Uludağ hakkında bir yürük Halk şairi de

(Ey kahbe keşiş, suyuna azık taşına çarık yetiştiremedim.) deyerek onu tarif etmiştir.

Yine Kanunî Süleyman zamanında yaşıyan Bursalı Lâmiî Çelebinin Uludağı tasvir eden bir kaç satırını okuyarak sözüme son veriyorum.

« Ne dağ, başı zuhal yıldızına değmiş, taşı ayın kadehini kırmıştır.

Yer yüzünde direksiz bir çarhtır. Ve semada donmuş bir dumandır.

Etrafı dokuz kat gök gibidir. Bu dağın kürresinin merkezi iki cihan büyüklüğündedir.

Bu sağlam durumu ile bu yüksek dağ çarhın yüzüğüne taş olmıya lâyıktır. Sellerinin önünden uçan taş parçaları bin tane hisara burç olur.

Semalarında görünen sabah eserleri kar değildir.

Zaman, semanın dişlerine törpü vurmuştur. Ve bu kırıntılar böyle dağ gibi yığılmıştır.

Zirveleri arşle beraberdir. Gece, gündüz yüzü parlak bir sabahdır.

Havadaki belâ bulutlarına, ye-

re inmiş kaza kılıcı gibidir. Çile çekenler gibi gözleri yaş doludur. Ve acısına katlanarak bağrına taş basmıştır.

Elbisesi yeşil ve tavrı evliya tavrı gibidir. Daima niyaz içindedir. Başı çıplak, yüzü topraktır.

Bu dağ zebercedden dir. Yüzü ak ve alnı açıktır.

Seher vakti erken kalkanlar orada ibretli bir güneş doğmasını görürler.

İnsanlar orada başdan, başa dehri seyrederek zirvelere yükseldikçe hayran kalır.

O yerin tasvirini kim yapabilir.

Çünki, ruzgârı ruhulkudüstür. Tıpkı Tanrının Meryeme nefh ettiği ruh gibidir

Dağın eteğini kuvvetlice tutan gönüllerden dünya arzusu çıkar. Gönüller Tanrıyı anar. Ve her çeşmesi güneşi nemsiz okur. »

Bu yazı aslında Osmanlı Türkçesi ile manzumdur. Lâmiî Çelebinin (Şehriengizi Bursa) adlı eserinden alınarak nesre çevrilmiştir.

Lâmiî Çelebinin mezarı, Bursada şeyh Sabit mahallesi fırını sırasında bir dıvar içidedir.

Shakespeare

II

M. RAMİ KARUL

Mektep günleri.

Güneşli bir temmuz rabahı. Güneş saati beşle altı arasını gösteriyor. Sene 1575. Orta yapılı, kumral saçlı ve koyu renkli gözleri olan canlı bir çocuk elinde mektep çantası, babası John Shakespear'in evinden Henley sokağına doğru yürüyor. Bu çocuğun bilhassa her an manasını değiştiren kestane renkli gözleri dikkati çekiyor. Bu gözler şimdi neş'e ve istihza ile parlarken biran sonra ciddi bir sükünla durgunlaşıyor.

Bu çocuğun yüksek düşüncelere uygun yüksek ve beyaz bir alnı vardı. Bu o yüzlerdendirki rasladığımız zaman bir kerre daha görmek için başımızı çeviririz

Dalgalı saçlarının üzerine bastırtığı geniş kenarlı şapkanın gölgelediği bu çocuk yüzünde neş'esizlik var. Baba evinin kapısından güçlükle ayrıldı. O mektebi pek neş'esiz, ve hocanın elini pek ağır buluyordu. Söğütlerin gölgelediği nehir kenarında kumruların seslerini dinleyerek, yaz ruzgârının bir nefes gibi okşadığı töy kadar hafif, ince sazların arasından muhteşem bir vakarla kurularak geçen guğuları seyir etmeyi - bir mektep kaçağı, olarak olsa bile - nekadar isiyordu... İçinde sincapların sıçraştığı Charlecote'un yüksek ağaçları

atlında dolaşmakta pek hoş olacaktı. Orada gölgelerin yarım karanlığna sığınarak korku ile bakan geyikler vardı. Orman, tarlalar ve akar sular Avon nehri kenarında meydana gelmiş havzların bir ayna kadar parlak satıhlarının altında besili balıklar kendilerini tutacak yaramaz çocuğu bekliyorlardı. Orman, tarlalar ve akar sular onu bir mıknatız gibi çekiyorlardu. Bunun daha iyisi yirmi mil uzaktaki Leicester beyinin karaliçe Elizabeth'i bir çok şahane merasimle karşıladığı Kenilvorth'a kadar gitmekti. Bir hafta avel babası onu eğlenceleri göstermek için oraya götürmüştü.

Şimdi çocuk, arzu i'e parlayan gözlerinin önüne bir hafta evel oralarda yapılan eğlenceleri getiriyor, onları hatırlıyordu. Onlar harikulâde şeylerdi.

Orada çalınan çalgıları şimdi tekrar duyuyor, saray pehlivanlarını, cüceleri tekrar görüyordu. Orada puta tapanların allahları, ve geçmiş zamanların kahramanları nasıl temsil edilmişti... O bu, peri alemini biraz görebilmişti. Bütün bunların hepsinden ziyade tiyatroyu hatırlıyor, onu özlüyordu. Şüphesiz bu onun ilk aördüğü tiyatro değildi. Dört sene evel babası Stratfort belediye azası iken Londra tiyatrocuları şehre gelmişlerdi. Babası oyuna götürdüğü zaman daha yedi yaşında idi. Beşiklikten yeni kurtulmuş bir çocuk olmasına rağmen, tiyatroyu bir türlü unutamıyordu. Aktörlerin harp seslerinne benziyen seslerini, genç kız veya kibar hanım rolüne çıkan genç çocukların, delikanlıların ince seslerini daima hatırlıyordu. O zaman gözleri sahneye adeta çivilenmişti. Ne gösterdise hepsini görmüş, orada söylenen her kelimeyi ezberlemişti. Onun için orada gördüklerinin hepsi şimdi sokakta gördükleri kadar gerçekti.

O da, bazı günler binlerce kişiyi heyecana getirecek sahneler meydana getirmeyi düşünmüştü. Bu hulyalı çocuk, sonradan bir mısraında spylediği: « Mektebe bir sümüklü böcek gibi isteksiz sürüklenen » çocuk günün birinde dünyanın en büyük tiyatro muharriri olacaktı.

Artık hühyaya vakıt yok. Saat altıya gelmiş ve mektebin kapısı açılmıştır.

Serseri düşüncelere nihayet verip mektebe doğru yollanmak zamanı gelmiştir.

Mektebe gidilen yolda arkadaşlarına rastlıyor. Çocukca selâmlaşıyorlar ve oynıyarak kilisenin yanındaki ilk mektdbe doğru uzaklaşıyorlar. Çocuklar koşarak merdivenleri çıkıyorlar ve dar pencereleri. siyah meşeden döşemeleri olan sınıfa giriyorlar,

Kaba sıralar üzerine çantalar açılıyor, çocuklar derse hazırlanmaya çalışıyorlar. Ancak yerlerine yerleşmişlerdirki kapıya vurulduğu işitiliyor ve gayet aksi bir muallim olan Mister Reche arkasında eski bir cüppe, kürsüsüne doğru ilerliyor. Öğretmen Reche işe vazifeleri dinlemekle başlıyor. Ve çok geçmeden ağlıyan çocuk sesleri işitiliyor. Çünki öğretmen Süleyman peyganberle beraber inanmıştırki: değnekte tasarruf, çocukta israf demektir;

İşte bu sebepten mektep sıkıntılı bir yerdi ve William Shakespear'in aklı bir türlü şevkla kitaplarına dönemiyordu. Na zaman Lilly'nin latince gramerine veya hesaba çalışmaya mecbur olsa hemen gözünün önüne paradiden kuşbakışı seyrettiği tiyatroların hayali geliyordu. Bu hayalseverliği yüzünden ihtimal o da gün bitmeden evel hocanın değneğini bir kaç defa üzerinde hissederdi. Bitişik kilisede saat dokuzu vuruncaya kadar sabah vakti böylece sürüklenir giderdi. Saat dokuzda çocoklar gürültü ile merdivenleri iner, kahvealtıya giderlerdi. Bu tatıl ancak yarım saat sürerdi. Sonra tekrar işe başlanır ve onbir buçuğa kadar devam edilirdi. Yemek tatılı birde idi. İşte böylece mektebin sabah faslı beş saat sürerdi.

Öğle yemeğine gelince Shakespear, evelâ büyüklerini saygı ile selâmlar ve düa ederdi. Sonra sofranın yanında büyüklerinin yemeklerini bitirmesini beklerdi. Ancak büyükler yemeklerini bitirdikten sonra tahta tabağını alup o da yemeğini yemekte serbesti. Saat birde tekrar mektebe giderdi. Saat üçe kadar derse devam olunur, ancak saat üçde çocuklara yarım saat bir tatil verilirdi. Bu tatil kamcı, top ve pehlivanlık oyunlarıla geçerdi.

Bundan sonra çocuklar bir kere daha kitaplarına dönerler ve saat beşe kadar çalışırlardı. Günün mesaisi mukaddes kitaptan okunan ayetlerle biterdi. Aşağı yukarı on saat süren mektep çalışmasının içinde çocuğun kalbine dokunan ve hayalini canlandıran bir şeyler yoktu.

Perşembe günleri öğleden sonra mektep tatil olurdu. O zaman şair çocuk için hayat bambaşka bir mahiyet alır, dünyanın en mes'ut çocuğu o olurdu. O zaman ormanda yahut tarlaların arasında dolaşırdı. Oralarda; « Binbir renkle beneklenen papatyalar ve mavi menekşeler açılmıştır. Oralarda gümüş renkli çiçeklerin arasında parlak sarı renkli çuha çiçekleri kırları neş'e ile boyar. »

Hoşca kal Stratfort!

Shakespear'in mektep günleri daha on üç yaşında iken birdenbire nihayete erdi. Babası memnuniyetle onu

birkaç sene mektebe göndermek isterdi. Fakat neyazıkki onun için fena günler başlamıştı. İşleri fenadan daha fenaya doğru gidiyordu. Karısının kendinin cehiz olarak getirdiği evi ve araziyi rehine koymak suretile biraz para bulabildi. 1578 senesinde o kadar fakir düşmüştür ki hatta bir hafta fakirler için toplanan ve on kuruş kadar bir şey tutan bir vergiyi bile vermemişti. İşte bu sebepten genç William mektebi bırakmaya ve hayatını kazınmak içn çalışmaya mecbur olmuştu;

Shakespear'in mektepten ayrıldıktan sonra ne iş yaptığını bilmiyoruz. Eski bir müellif onun babasının işinin kasaplığa ihtiyaç gösteren tarafına yardım ettiğini, ve bir buzağıyı kestiği zaman « Bu işi yüksek bir üslupla yaptığını ve bir de nutuk söylediğini » yazıyor. Bazı müellifler de onun muallimlik ettiğini, diğer bazıları da bir avukata kâtiplikte bulunduğunu yazıyorlar. Velhasıl hakikati kimse bilmiyor. Onu tarihte tekrar bulabildiğimiz zaman on sekiz yaşındadır ve evli bir adamdır. Biliyoruz ki karısı Ann Hathaway, Shattery'li bir çiftçinin kızıdır. Ann kocasından sekiz yaş büyüktü. Bu sebepten bu evliliğin mes'ut bir evlilik olmadığına inanabiliriz. Yirmi bir yaşına geldiği zaman Shakespear, birçok dışarılıların yaptığı gibi o da kendisine bir istikbal yapmak için Londra'ya gitti. On bir sene Stratfort'tan uzak kaldı ve bu müddet içinde karısıla üç çocuğunu pekaz gördü. Hiç şüphe edilemez ki bu esnada evine, onların ihtiyaçlarına yetecek kadar para gönderiyordu. Eski bir hikâyeye göre Shakespear doğduğu şehri isteğile terk etmiş, buna mecbur olmuştur.

Alfabe ve Alfabemiz hakkında

Yazan : HAYDAR TOLUN

Pek eski zamanlarda harfler bulunmadan, yazı icad edilmeden önce insanlar birbirlerinden ayrı oldukları zaman arzu ve fikir mubadelesi mümkün olamıyordu.. Bu büyük bir noksandı. Nihayet pek iptidaî bir muhabere şekli bulundu. İlk zamanların bu günkü medeniyete çok uzak olan bu insanları biribirleriyle uzaktan anlaşabilmek için bazı çareler düşünmüşlerdi. Meselâ « Somatra » adası ahalisi biri birlerine sevgi hislerini « Tuz », kıskançlık hislerini « Karabiber », nefret duygularını da « Kırmızı biber » göndermek suretiyle anlatırlardı..

« Vaktiyle Sit kavmi hukümdarlarının İran hukümdarı (Dara) ya bir kuş ile bir fare, bir kurbağa ve beş oktan ibaret bir name göndermiş oldukları rivayet olunur. Bu namenin manası: Kuş gibi havada uçamazsan, fare gibi yerin altına giremezsen, kurbağa gibi suyun altına saklanamazsan bu beş tane ok seni gelip bulacak! demektir. » [*].

Eski Afrika yamyamları da biri birlerini davet için bir değnek gönderirlerdi. Bazı fırıncıların bu gün bile ekmek hesabını rakamla yapmayıp ta (Çetele) denilen bir değnek üzerine çenetikler yapmak suretiyle yapmaları iptidaî bir yazı tarzının hatırası sayılabilir.

[1] Bay Galip Ata, Alfabe tarihi adlı makale, Hayat dergisi, Sayı 116.

Almancada harf ve değnek manasına gelen (Buchstaben) kelimesi de bu eski değnek ve çentik tarzının silik bir izi gibi kabûl edilmektedir..

Harf ve yazının icadından evelki devirlere ait diğer bir şekil de iplik düğümlemektir. Bir zamanlar ipliklerin rengi ve düğümlerin biçimi değiştirilmek suretiyle bir takım sade fikirler nakledilmiştir.

Medeniyet biraz daha ilerleyince fikirler resimlerle, sembollerle kaydedilmeğe başlbndı. Resim ile anlatma tarzının yakın zamanlara kadar devam etmiş şekilleri de vardır. Bunun çok garip bir misali « şimalî Amerikadaki kızıl derili adamların müttefik cumhuriyetler reisine verdikleri arzuhaldir. Bu resimde aralarında birde insan bulunmak üzere mütenevvi hayvan resimleri vardır. En önde bulunan turna kuşu kabile reisinin, onun arkasında bulunan hayvanlar da (insan da dahil) kabilenin ileri gelenlerinin resimleri ve isimleridir. Hepsinin üzerinde aşağı yukarı yürek şeklinde bir delik vardır. Bu deliklerin her birinde bir hat çıkarak reisin kalbine gider. Bundan başka yine hepsinin başından birer çizgi çıkarak reisin başına gider. Bu çizgiler hepsinin his ve düşüce itibariyle birleştiklerini ifade eder. Reisin başından çıkan ve karşıya doğru uzanarak kesik kalmış olan bir çizgi cumhuriyet reisine hitap demektir. Böyle hisleri ve fikirleri itibariyle birleşmiş olan kabiyle mümessillerinin ne istediklerini de yine reisini başından çıkan aşağıdaki göle benzer resimlere giden bir çizgi gösterir. İstedikleri işte bu küçük göllere malik olmaktır. Ne demek olduğu anlaşılınca görülüyor ki basit ve sarih bir ifade... Fakat bizim gibi yazıya alışmış ve bilhassa bir arzuhali bir pulla birlikte tasavvur eden insanlar için ne kadar müşkil bir kıraat ! » [*]

Yalnız fikir nakletmek için resim bir dereceye kadar kâfidir. Fakat asıl Alfabe: bir dilin (vayel ve konson) sesleri gösteren işaretler demek olduğu için resim yazısından ayrı bir role malik bir mana ve telâffuzu nakil ve tesbit vasıtasıdır. Ve çok mühim bir buluştur.

Bu günkü Alfabelerin esası Sumer Türklerinin (Çivi yazısı) dır. Son tetkikat Mısırlıların « Hiyeroglif » denilen resim yazısının Çivi yazısından müştak olduğunu göstermiştir [2].

Eski Mısır yazısı fikirleri gösteren işaretlerle, sesleri gösteren işaretlerin halitasından ibaret resimli, sembolik bir ifade tarzı idi. Hiyeroglif şekiller üç binden fazla idi. (Fenikeliler) ticaret münasebetiyle Mısırlılarla yaptıkları temas neticesinde komşularından hem alfabecilik fikrini (L'idée de l'al phabétisme) hem de alfabe şekillerini aldılar.. Bu tarihten sonra

[1] Galib Ata Bey. Alfabe tarihi başlıklı makale. Hayat mecmuası. Salı 116.

[2] Ahmet Cevat beyin (Alfabenin menşei) adlı eseri, bu hususa ait zengin vesikalarla doludur.

Fenike alfabesinin hem zaman olarak muhtelif istikametlerde bütün dünyaya yayıldığını görüyoruz. Eski Yunan mitolojisinde harflerin bu hicretine dair uzak bir hatıra bile vardır. Bu menkibeye göre Fenikeli (Kadmos) on altı veya on sekiz harften müteşekkil alfabeyi memleketinden Yunanistana getirdi.. Ve Musée, Orphée, Linos gibi menkıbevi bazı kahramanlar bu harfleri zamanla tekâmül ettirdiler. Daha sonra bu harfler Yunanlılardan Latinlere geçti. Diğer taraftan da Hind, Arab alfabeleri hep ayni esastan örnekler aldılar..

Fenikeliler yazıyı sağdan sola ve satır bitince soldan sağa doğru yazarlardı. Bu zikzaklı yazı Yunanlılar tarafından da kabul edilmişti. Hattâ Solon'nun meşhur kanunları da zikzaklı yazı ile yazılmıştı. Yunanlılar bu suretle yazılan yazıya öküzü çevirmek manasına gelen Büstrofedon (Bustrophedon) adını koymuşlardı. Hakikaten öküzle tarla sürülürken sabanın hareketlerile bu zikzaklı yazı arasında büyük bir benzerlik vardır. Tarlada da bir sıra bitince saban biten sıradan geri dönerek toprağı sürmeğe devam eder.. (Alfa) kelimesinin Fenike dilinde (Öküz) manasına gelmesi de bu fikri sağlamlaştırmaktadır. Latinlerde Büstrofedon yazılar pek azdır.. Aksan [1] İsanın doğumundan (240) sene önce Bizanslı dil âlimi (Aristophane) tarafından keşfedilmiştir. Aksan çok mühimdir. Lisaniyatçılar « Aksan kelimenin ruhudur) derler. Şiyveyi kayit için bu işaretlere kat'î bir ihtiyaç vardır. Yazı rolü mühim olan diğer bir işaret sistemi de noktalama (Ponctuation) dır. İmlâ işaretleri denilen bu işaretleri de ayni âlim keşfetmiştir. Matbaanın icadından sonra imla işaretlerinin kullanılması pek ziyade taammüm etmiştir. Arapçada noktalamanın bulunmaması büyük birnoksandır.

Miniskül harfler sekizinci ve dokuzuncu asırlarda çıkmıştır. Dokuzuncu asırlara kadar alfabe şekilleri yeknasaktı. Son zamanlarda bütün diller için müşterek alemşumul bir alfabe (un alphabet universel) yapmak cereyanları da başlamıştır. Bu cereyanın başında Volney adlı meşhur bir müellif de vardır. Hatta bu husustaki araştırmaları cesaretlendirmek maksadile bir mükâfat da tertip etmiştir. Fakat bu işin muvaffakiyetle başarılması kolay değildir. Çünkü bir dilde mevcut seslerin miktarı bile henüz dil âlimlerince katiyetle tayin edilmiş değildir.

Türklerde alfabe :

Köprülü zade Bay Fuat (Türk Edebiyatı tarihi) inde : « Türkler arasında yazının nasıl ve ne zaman başladığı katiyetle tayin edilemez. Tarihî menbalar, milâdî dördüncü asrdan itibaren Türklerin yazıları olduğunu bildiriyorsa da, malesef, bu devirden bize

[1] — Aksan (accent) bazı hecelerde sesin yükseltilip alçaltılması., Ve bu ses değişim-lerini gösteren işaretler demektir.

hiç bir nümune kalmamıştır. Daha eski devirlerde çentik tahtalar, oklar, damgalar muhabere vasıtası olarak kullanılırdı. Milâdi 7-8 inci asırlarda Çin Hiyeroğliflerinin, bazı Türkçe isim'er ve unvanları ifade etmek üzere nadıren kullanıldığını, kezalik daha milâdi 6 inci asırda «Hızız» civarındaki Türk zümrelerini hıristiyan etmek maksadile Türkçeye tercüme edilen « Kitabı Mukaddes » in Yunan alfabesile yazıldığını, yine Yunan alfabesile milâdi 9 uncu asır sonlarında « Tuna Türk Bulgarları » arasında Yunan alfabesile yazılmış bir kitabe bulunduğunu, bunlardan başka - ileride göstereceğimiz veçhile - Brahmi, Mani, Tibet, Nasturi, İbrani, Gotik, Islav, Gürcü, Ermeni alfabelerinin de kullanıldığını biliyoruz. Mamafi Arap alfabesinden evvel, Türklerin umumî ve millî alfabeleri olmak üzere başlıca şimal Türkçesine ait yazılarda « Orhon » ve cenup Türkçesine ait yazılarda ise « Uygur » alfabelerini gösterebiliriz » diyor.

Son asırlarda yapılmış arkeolojik araştırmalar ve bunların neticesi olarak milâddan beşbin sene evvel Sümer Türklerinin (Çivi yazısı - hattı muhı) denilen bir yazı sistemleri olduğunu ve bu yazıyı tuğlalar üzerine yazarak tuğlayı pişirdiklerini ve bu suretle muhafaza ettikleri anlaşılmıştır.

Türkler islâmiyeti kabul ettikten sonra Arap harflerini aldılar ve kullandılar. Fakat bu alfabede sesli harfler noksandı. İmlamızda bu noksanlığın anarşisi sırıtıyordu. İmlâda çok güç öğrenilen bir klişe sistemi hakimdi. Kelimelerin basma kalıp şekilleri ezberlenir ve hiç bir kaideye tâbi olmadan yazılırdı.

Nihayet 1928 senesinde Lâtin harfleri, büyük kurtarıcı tarafından -inkilâbın en büyük bir hediyesi olarak- Türk milletine verildi.

Bu gün imlâmız tamamile sesli (vocalique) bir sisteme kavuşmuştur. Bu sesli sistem sayesinde yazmak ve yazılmış bir yazıyı okumak çok kolaylaşmıştır. Yeni alfabemizin sesleri kaydetme (phonétique) kıymeti emsalsizdir.

Edebiyat sahifeleri :

Tuyuğ - Rubağî etrafında

Tuyuğ (Tuyuk) vezieleri

Yazan : A. ELÖVE

1 — *Kelimenin telâffuzu ve lügat tağrifleri :*

A. " Sibirya Türkleri arasında Toyuk = Her taraftan ihata edilmiş, kapalı, gizli mağnasına geldiği gibi, Teleot'lar arasında da Toyuk söz = Mağnası açıktan açığa ifade edilmiyerek hususî bir iyma altında gizlenen söz, demektir. Binaenaleyh Tuyuğ kelimesinde (cinas, iyma) medlûlleri münderictir. Belki de cinaslı (Mani = mağnî) lere Türk halk edebiyatında evvelce Toyuğ adı veriliyordu - (Köprülü oğlu Fuad, Radlof'tan naklen - Tuyuğ bahsi, Türk şiğirlerinin vezni).

B. Tuyuk (Altay) = Bağlı + Kapalı :

Tuyuk sös = Şiğir, kelâmı mevzun.

Toyuk, toyuğ = (1, 2, 4) üncü mısrağları hemkafiye olan tarzı nazım ki, (Fâğilâtün fâğilâtün fâğilün) veznindeki rubâğidir. (Büyük Türk lügatı, Hüseyin Kâzım C. 1 - S. 224).

Toyuk (Çağatay) = Remeli müseddesi maksur - Fâğilâtün, fâğilâtün fâğilât(veya fâğilün)vezninde söylenen manzum. bakınız: Toşuk [1] (Büyük Türk lügatı : C. 1 - S. 225).

---

[1] (Çağatay) bir neviğ manzume ve nazım. Bakınız : Koşuk, Toyuk (Büyük Türk lügati : C. 1 - S. 197)

* (Çağatay lügati : S. 120) bir neviğ manzum türkü, şarkı, Sahrayî ve

Bu kelime şu (Toyuğ, tuyuğ, duyuğ; tuyuk, duyuk) şeklinde yazılmaktadır.

Acem'in terane (dübeyit), Arab'ın (rubağî) dedikleri tarzda [2] hece ile yazılan şiğirlere derler.

2 — Tarihi ve tekâmülü:

(Türklerin halk edebiyatında bir takım hususî nazım şekillerinin mevcudiyeti eskidenberi mağlûmdur. "Mani, koşuk, türkü, varsağı, ilâh.. „ gibi muhtelif isimler altında muhtelif Türk sahalarında yaşayan bu nazım şekillerinden başka "klâsik edebiyatımıza mahsus bağzı mahdud şekiller daha vardır ki sa'ir İslâmî edebiyatlarda bulunmayarak "yalınız Türk klâsik şiğirlerinde meydana çıkmaları „ bu nazım şekillerinin esas itibariyle Türk halk edebiyatından gelmekte olduğuna da'ir bir delil olduğu gibi, klâsik Türk şiğirlerinin -sathî nazar müdekkiklerin zannı veçhile- "esirane bir taklidten ibaret olmadığını „ da gösterebilir. İşte Tuyuğ şekli de klâsik şiğirlerimizdeki "hususî nazım şekillerinden biri, muhtelif nikatı nazardan belki de en mühimmidir. „) (Köprülü oğlu, Türkiyat mecmuğası :C. 2 - S. 226 - Türk şiğirlerinin vezni).

(Hicrî beşinci asırda Oğuz Türkleri İyran ve Azerbaycan, Eran (Harran), Irak, Şarkî Anadolu sahalarına gelip yerleştikleri zaman, tabiğatiyle, oralardaki halk ile ihtilât ettiler. Bu mıntakalardaki halk (fehleviyat: Pehleviyat) namı altında bir takım rubağîler yazarak bunları (Uramen) denilen hususî bir beste ile okumakta idiler. İşte hicrî yedinci asır evailinde bu pehleviyatın Irak halkı arasında pek ziyade şayiğ olup hattâ diğer şiğir nevilerine de takaddüm ettiğini biliyoruz. Bunlar (Bahri müşakili müseddesi mahzuf) dan yağni(fâğilâtün mefâğîlün,feğulün), (fağilâtün mefağîlün mefâil) vezninde idi. Kezâlik Geylân'da mahallî lehçe ile yazılan halk şiğirlerine de (fehlevî - pehlevi) namı veriliyordu. İşte Oğuz Türkleri bir taraftan İslâm medeniyetinin, diğer taraftan Irak halk edebiyat ve musikîsinin bu te'sirleri altında (fehleviyat) ı takliden Tuyuğları vücuda getirdiler.

Bunların kafiyesinde cinas bulunması şüphesiz, eski Türk manilerinin bir bakiyesi olduğu gibi, bunların(fağilâtün fağilâtün fağilât) vezniyle yazılması da bir taraftan fehleviyatın bestesinden ayrılmamak ve ona benzetmek ihtiyacından, diger taraftan eski on bir

---

rustayîlerin gayri muntazam eşğarları, koşuk. A. E.

* Tuyuk (Çağatay lügati : S. 129) bahri remel ile müseddesi maksur vezninde inşad olunan bir nevi eşğardır. bir lâfız ile iki üç mağnaya delâlet eder. A. E.

* Koşuk (Çağatay lügatı: S. 237) raks havası aksamından bir nevi tagannîdir. Âşıkların okuduğu şarkı ve türkü, eşğarlardır.

heceli (Koşuk) anğanesinden tamamen ayrılmamak zarureti tabiğiyesinden ileri gelmiştir. (Köprülü oğlu Fuad, Türkiyat mecmuğası : C. 2 - S. 230 - Türk şiğirlerinin vezni),

(Kadı Bürhaneddin ile dokuzuncu asır Çağatay şağirlerinde gördüğümüz Tuyuğ şekli, eski halk edebiyatımızın mani ve koşuklarını teşkil eden unsurlarla " İyran halk edebiyatındaki [fehleviyat] tarzının mu'ahhar, imtizacından hasıl „ olmuş ve bilhassa beste ile terennüm edilmek üzere yazılmıştır. Tahmine göre bu şekil iptida Irakı Acem ve Azerbaycanda vücuda gelmiş, en eski Tuyuğ söyleyenler Seyyid Nesîmî ve kadı Bürhaneddin olmuş ve mu'ahharen 9 - 12 asırlarda Çağatay şağirleri arasında şayiğ olduğu gibi garb Türkleri arasında birinci Selim devrine kadar yaşamıştır. Mu'ahhar devirlerde Tuyuğlar cinassız söylendiği gibi bu veznin te'siri altında bir neviğ [tecnis] i muhtevî ve tamamiyle Acem rubağîsinin tarz ve şeklinde Türkçe rubağîler de söylenmeğe başlanmıştır.(Köprülü oğlu Fuad,Türkiyat mecmuğası: C. 2 - S. 233-Türk şiğirlerinin vezni).

(Rus müşteşriklerinden Samailoviç) in eserinden nakline göre Kutadgubilik'de mani unvanı altında mütekarib vezninde ve kafiye tarzı rubağîye benzemek üzere dört mısrağlı bağzı parçalar olmasına nazaran Tuyuğ şeklinin tekâmülü şu vechiledir :

1 — Evvelce Tuyuğ dört mısrağlı ve iymalı bir halk türküsünden ibaretti, bizim maniler gibi.

2 — Sonra bu şekil İyran rubağîlerinden başka şekilde, dört mısrağlı bir şiğir olarak edebiyata girdi; on bir heceli Türk vezni tedricen Arab - Acemlerin veznine ve nihayet (Remeli müseddesi maksur) e yaklaştırıldı.

3 — Mu'ahharen (iyma) lar ya büsbütün kaldırıldı, yahud Arab - Acem (tecnis) i ne münkalib oldu.

4 — Nihayet meselâ Bâbur şahın Tuyuğlarında görüldüğü gibi (tecnis)i havî, fakat şekil ve vezin itibariyle Farisî rubağîlere müşabih bir şekil aldı. (Köprülü oğlu Fuad, Türkiyat mecmuğası : C. 2-S.226- Türk şiğirlerinin vezni).

***

2 — *Mukabil fikirler*:

(Mani şeklinin eskiliği ve cinaslı olması ve Türk nazımlarında 2 hecelilerin bulunmaması hasebiyle Tuyuğun eskiliği ve fehleviyatın yalnız aruza tatbikan taklîd edildiği akla daha yakındır. Çünki 462 de yazılmış olan Kudatkubilik de kıt'a bulunması,ve veznin de kemiyet iğtibariyle 11 olması , bununla beraber Farisî (rubağî) şeklinin bizim " mani ve kıt'a „ şekillerinden eskiliği hakkında mağlûmat bulunmaması, Fuad beyin mutaleğalarını kabûle maniğ teşkil etmektedir.

Abdülkadir Meragı'ye nazaran

Irak Türkleri (muğtedil) namında bir tarzı telhin ile bahri remelden (fâğilâtün fâğilâtün fâğilât) vezniyle Türkçe veya Farisî (dübeyit) okurlarmış. Misâl olarak verdiği dübeyit kafiyeleri cinaslı ve tam bir Tuyuğdur. Bu zate nazaran (muğtedil) in güftesi Türkçe olursa (koşuk) olur. Bu da cinassız Tuyuğdur.

1 — Tuyuğlar muhtelif suretlerde taktiğ edilirse de en ziyade 7+4 şeklinde olur ki Divanı lügatit türkdeki 11 heceli şekle tevafuk etmektedir. Binaenaleyh eski bir vezin olduğu anlaşılmaktadır.

Bu şekildeki bendlere, âşıkların divan ismindeki şiğirlerinin (murabbâğ = dörtlük) şekilleri matlağlarında da tesadüf edilmektedir. Kezâlik bu şeklin manilerde de olması kıdemine delâlet eder. Netekim; derdlinin (aşk, süründürme) redifli murabbağları bu şekildedir. Âşık Ömer, Gevherî ve kâtibî'nin eserlerinde de bu şekiller çoktur:

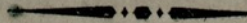
(7. 4) lüler:

— Hemîşe âşık gözü giryân olur
Her nefes garib gönlü büryân olur
Sofîlerin dileği mihrab namaz
Er kişinin dileği meydân olur.

— Gönülde gizli bolsa bir tasâdır
Gam ile ecel dahi hem nâsedir
Dünya bezminde iki âlem dahi
Aşk eri katında hem bir kâsedir

Kadı Bürhaneddin

2 — Bağzı Tuyuğlar 4. 4. 3 taktiğ'lidir ve tamamen Aruzun " fâğilâtün fâğilâtün fâğilün „ veznine tevafuk eder. Esasen bağzı eserlerde Tuyuğu tağrif ederken " remeli maksur vezninde söylenen manzumelerdir. „ denilmektedir. - Daha var -

Nicaea - İznik'te araştırmalar

Hikmet Turhan Dağlıoğlu

(Berlin) de çıkan **Forsehungen und Fortsehritte** mecmuasının 10-XI-1935 tarih ve 32 sayısında **Dr. Alfons Maria Sehneider** tarafından (İznikte incelemeler) adı altında yazılmış bir makale gördük. Bu değerli makaleyi önemine binaen dilimize çeviriyorum.

«Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından 1930 - 1931 yıllarında İznikte başlanılan incelemeler bu yaz bitirilebilmiştir. Toprak kazılmadan ve şehre dokunmadan yapılan bu tetkikat yine cazip neticeler verdi. Biz toprak üzerindeki abideleri incelemek gibi daha gerekli bir ödevi üzerimize aldık. Bu itibarla ilk işimiz şehrin surlarını tetkik etmek olmuştur ki bunların esas plânı daha 1931 de bir mühendis tarafından çıkarılmıştı. Bu surların bugün takip ettiği hat **Quietus** (Meskûkât resimleri) zamanında başlanılan ve 259 de **Claudius** tarafından ikmal ettirilen (yeni sur)-ların hattıdır. Bu sur hattının büyük bir kısmı bu gün hâlâ durmaktadır. Şu halde bu surlar bu güne kadar kabul edildiği gibi yalnız Bizans devrinden kalma değildir. Bir çok yerleri bozuk olmasına ve bir çok onarmalara rağmen asıl durumu tesbit edilebilmiştir. Kısmen tuğla kısmen taş-

la yapılmış olan duvarın yüksekliği trkriben 8 metredir. Bir taş kaideye oturtulmuş ve duvara bağlanmış olan burçlar altmışar metre aralıkla birbirini takip eder. Müdafaa geçidi yüksekliğinde mazgalsız bir kat vardır. Müdafaa işine asıl taraca tahsis edilmiştir ki buraya kule duvarının arkasındaki bir merdivenle çıkılırdı.

Her kulenin arkasında zemin seviyesinden başlıyarak duvar kütlesinin içinden dar ve yüksek bir geçit geçerdi ki bu geçit duvarın dış hizasına gelince sağa dönerek öndeki arazi içine açılırdı. Müdafaa geçidine, duvara inşa edilmiş merdivenler vasıtasile çıkıldığı gibi duvarın dahilindeki bâzı merdivenlerle de ulaşılabilirdi. Şehrin büyük kapıları (İstanbul, Lefke' Yenişehir kapıları) o suretle inşa edilmişlerdi ki bir ince parmaklıkla kapanabilmiş esas kapının arkasında dört köşe ve keza kapanabilen bir iç avlu gelir yalnız İstanbul kapısında bu iç avlu beyzi şekildedir. (Resim 1) e bakınız 1 uumaraya verdiğimiz devir **Flavius** zamanından medhal ile **Gothieus** duvarın inşa edilmiş olarak ve ihtimal **Hadriau** zamanından kalma olan duvar bakiyesidir. Bu tuğla duvarın dışı harç sıvalı olup bu suretle **İsodomes** yontma taş inşaatı taklit edilmek istenilmiştir.

Devir II ile **Claudius** zamanından ve devir III ile eski Bizans zamanından kalma olan ön suru işaretledik. Bilhassa şark tarafındaki yüzde **Claudius** zamanında yapılan kulelerin arasına inşa edilen 4 ve 5 inci asra ait kulenin inşa tarzı tamamen başkadır. Bunlarıu hepsinde müdafaa geçidi yüksekliğinde mazgallı bir kat vardır. (Daha sonraki devirlerde yıkılan kulelerin yerine inşa edilenlerde olduğu gibi) Fakat buna mukabil artık huruç kapısı yoktur. III **Leo** (737) ve III **Miehael** (858) tarafından yaptırılan muhtelif tamirlerle şehre **Laskarid'ler** zamanında (1204-1261) bir ön duvar ilâve edilmiştir. Bu esnada bu gün kuleler tamir edilmiş ve **Kurfih'ler** yükseltilmiştir Türkler zamanına ait tamirler ehemmiyetsizdir. Çünkü 1331 de Sultan Orhan tarafından fethedilen hemen sonra şehir eski ehemmiyetini kaybetmiştir.

Tiyatrodan başka Roma devrinden yalnız ehemmiyetsiz bazı bakiyeler kalmıştır. Hellenistik [1] zamandan ise hiç bir şey kalmamıştır. Çünkü Körte'nin Hellenistik olarak kabul ettiği kapı bile **Claudius** zamanına aittir. Koma devrine ait harabelere bütün Bizans harabeleri bilhassa Sophia kilisesi de dahil edilmiştir. Yapılan sathı kazıklar bile en eski kilisenin zemin ki

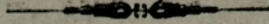

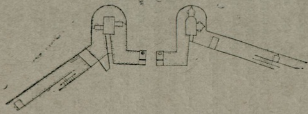
(1) Hellenistik: Milâddan önce 411 — 362 yılları arasındaki devre. Bu devirde yunan sanatı en parlak devresini bulmuştur.

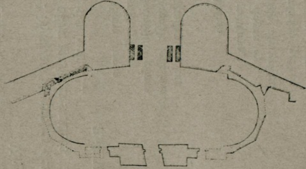
(harici duvarları hâlâ mevcuttur.) Türk devrine ait olan zemindeı 2,5 metre daha aşağıda olduğu anlaşılmıştır. XI inci asırda zemin bir metreden daha fazla yükseltilmiş ve kilise esaslı surette tebdil olunmuştur. (Bakınız taslak aesim 2) Fakat İznik âsarı atikasını tetkik ederken san'at ve mimarî tarih bakımından mühim olan ilk Osmanlı devrine ait abideler ihmal edilmemelidir. Bunların tesbiti ve tetkiki Byazance mimarisi ile ilk Osmanlı mimarisi arasındaki san'at münasebetleri bakımından mühim neticeler vereceğine hiç şüphe yoktur. [2] »

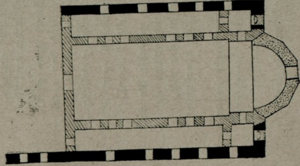
(2) İzuik hakkında İstanbul Alman asariati-Enistütüsü Direktörü Dr. Schede tarafından (İz-inik Kılavuzu) diye 16 sayfalık bir eser yazılmıştır. Ese i Kültür Bakanlığı müzeler dairesi 1935 de bastırmıştır.

Şekil : 1

Şekil : 2

NARSİS - KARPERİSİ

Peyami Safa - Namdar Rahmiye

Qüid me Alte Silentia Cogis Rumpere !
Sic İtur Ad Astra
Virgilius

Et Vers Vous, Nymphes ! Nymphes, Nymphes des fontaines,
Je Viens au pûre silence offrir meslermes vaines,
car les hymnes du soleil s'en vont .....
Paul Valéri

Dudaklarını günün beyaz alnına koyup ,
Akşam meşalesini elimde yaktı güneş ;
Gecenin gözlerine düşen kaynaktı güneş.
Güneş kaynaktı, dedim, karanlık gözlerinde
Yıldızların dikensiz mezarlığından kalkan
Selvi boylu gecenin ...

Mercan çiçekli kaftan

Nefti gölgelerini dökünce patikaya,
Takıldı dikkatimin çengeli dogan aya,
Ayaklarım bu çakıl taşlarında sürçerken.

Şehir bir ejder gibi, taze sükûtu yerken,
Dönüverdim gizlice ben uyuyan koruya .
Binbir gece masalı kadar güzel bir rüya
Beni şeffaf pınarın başında bulsun diye.

— Yüzüme aynasında çerçeve olan koru.
Bir tayf gibi dadanan arzudan beni koru.

Çevik ince bir geyik vururken fundalığa
Birden mavi bir ışık döküldü ortalığa,
Yanan başımı nergis gözlerine çevirdim :

O anda .. yepyeni bir hayat içine girdim.
O, koru aynasına çırıl çıplak boy verdi,
Saçını omuzundan kalçasına koyverdi;
Yüzüm dokundu alev tüllerine göğsünün...

— Oh, ey muhayyilemin sürüsü. geri dönün !
Dönün, kırıldı altın yazla sihirli kaval.

Elinde yeşerirken zümrüd yapraklı bir dal,
Mavi korudan geçip - kaynak yoluna daldı ..
Dört yanımız fosfor tüten bakışlar aldı,
İhtiras bir pars gibi gözümün kovuğundan
Çıkınca ...
KAR PERİSİ merzengüş kokan yerle

Yüzümün kaynağından fışkıran nergislerle -
Aşkımda açan fecrin keisine karıştı

Yıldız mezarlığını şimdi örten bir kıştı

4-10-1937

M. Kemâl Ergenekon

Geçmiş Asırlarda Bursada Yetişenler

Yazan : ZEKİ PINAR

Kurunuvusta Bizansının merkezini doyuran Anadolu kervanlarına menzilgâhlık eden Bursa, bu devir sonlarında Osmanlı idaresine geçmekle Bizans İmparatorluğunun ikinci bir Kostantiniyesi olmaktan çıkmış değil, bil'akis lâyık olduğu millet elinde birinci «Kostantiniye» rolünü oynamıştır. Bursa Bizans iparatorları için, İstanbulda oturan son Osmanlı sultanları için olduğu gibi bir zevki safa yeri [1] ve hazine kazanına erzak yetiştirmekle mükellef belde idi. [2] Sırasile Romalılarda, Bizanslılarda ve Osmanlılarda ağızlarının tadını bilen kral ve kralıçeler Bursanın binbir güzelliğinden istifadeden geri durmadılar.

726 (1325) te Orhan tarafından Bizansın başına vurula vurula alınan Bursa, inkişafa henüz başlıyan imparatorluğun merkezi yapılarak ebediyen Türk idaresine geçmiş oldu.

[1] Bizans imparatorları maiyetleriyle Bursaya gelir, Çekirgede zevku safa yaparlardı. Bizans Kraliçesi Teodor'un 4000 maiyetiyle Bursa Kaplıcalarına gelerek sylarca eğlendiği meşhurdur. (Mehmet Ziya; Yeni mecmua, Cilt 4, S. 169)

[2] Bursa Valileri Matbahı Âmireye senede muayyee mikdarda erzak göndermekle mükelleftirler. Gene Matbahı Âmireye ait koyunlar Uludağda beslenirdi. (Evliya Çelebi C. II)

Bu güzel ve haricî her hangi tehlikeden masun Türk payıtahtı canından korkan ilim adamının, mezhebini yaymak istiyen dervişin, parasının muhafazasından emin olamıyan tacirin imparator caizesile geçinen şairin, oturduğu yerde huzuru kaçan silâhşörün, barınabileceği yegâne yer oldu. Bunlar içinde de ekseriyeti, İslâm dinini bu taze imparatorluk içinde pek kolaylıkla genişleterek kendilerine lâyık olduklarından fazla mevki verilebileceğini pek iyi kestiren dervişler, sofular ve cezbi ilâhiyeye kapılmış meczuplar teşkil ediyordu. Çoğu Horasanlı ve İranlı olan bu din gayretlileri, ya ekseriya olduğu gibi cetlerini Hazreti Aliye ve dolayısile Peygambere çıkararak, veya yalan hadiseler uydurarak (83) yahut ta birbirlerile kavga ederek [4], şehirde mevcut meslekdaşlarının kredilerini düşürmek ve kendi kıymetlerini artırmak gayretini gösteriyor ve halk nazarında birer Peygamber yeri alıveriyorlardı. Asırlar geçti bu vaziyet eksilmedi, arttı. Bursa Osmanlılara geçtikten üç asır sonraa (1050 - 1640) da Bursaya giden Evliya Çelebi anlatıyor:

" Bursa 500 akçalı (Şerifi Mevleviyet) tir. Buradan azl edilenler İstanbul ve Edirneye molla olurlar. „

Görülüyor ki bu zamanda bile Bursa din cihetinden İstanbula faikti. Gene Evliya Çelebi anlatıyor: « Ulu Cami içinde 70 yerde ders'-amlar vardı ve iki bin talebe, ders görürdü. » Bu [5] misline az rastlanan dinî faaliyetin yüzünden Bursada bir çok tekkeler, zaviyeler kuruldu. Bunlarda sayısız seccadenişinler, zaviyenişinler bulundu. Bunlar saltanat gibi nesilden nesle intikal etti. Camiler, mescitler

---

[3] Bursa için " Şam ikidir, Şamı Arap ki Bağdattır. Şamı Acem de Mahrusei Bursadır. „ Hadisi şüphesizdirki boyle bir din gayretlisinin uydurmasından başka bir şey değildir.

[4] Horasandan yeni gelen Pir Fmir sultanla o zamanın zaviye seccadenişininin kavgaları meşhurdur.

[5] Evliya Çelebi Bursa hakkında şu malûmatı da veriyor:

" Bursada o kadar su vardır ki Bursa sudan inarettir denebilir. Kaplıcaları meşhurdur. Son baharda saf aşıklar çok olur. Şebi yeldada kaplıcaları şemi kâfurilerle çırağan Edip her kes yaranile havuza girerler. Kahvehanelerde, mutripler ve hanendeler günde üç defa„ Hüseyin Baykara„ faslı yaparlar. Her kahvede gazelhanlar vardır. Meddah "Şerif Çelebi Şehnameden okudukça Firdevs meleklerini hayran eder. Kıssahanlardan "Hıreşne Mehmut; Kara Firuz, Tireli Ali Bey„ ebamüslim kısası okudukta güya sahbi siyeri veysidirler. Kahvelerde mahbubu cıhan rakkaseler vardır. Doksan yerde bozahaneler ve bunlarda da rakkaseler vardır. Halkb unlara çok devam eder. 366 tane mesiresi vardır. Bursalılar "her gün için bir mesiremiz vardır. „diye öğünürler. Her mesirede döner kebap yapılır Ve bunlar su ile döndürülür. Bağlarında adam yolunu kaybeder. Ulu Cami oymalarını yapan oymacı Fahrinin Fahrinin eserlerini cıhan ressamı bir olşa yapamazlar. İpeğini Şirvan yetiştiremez. Kadifesi Cenevizinkinden üstündür.

kuruldu.. Sayısız imamlar, hatipler yetişti. Medreseler kuruldu. Sayısıy müderrisler bulundu. Ve bunlardan sayısız din erbapları yetişti. Kadılar yetişti. Bursadan yetişen kadılar, müderrisler; mahkeme kâtipleeri İstanbul, Edirne gibi merkezlerde, Ankara, Kütahya, Balıkesir, Aydın gibi bir çok Anadolu şehirlerinde vazifeler aldılar ve haytlarının son günlerinde gene Bursaya gelerek öldüler ve gömüldüler. Bunlar her zümreden yüzlerce ve binlercedir. Yüzlerce dine, edebiyata, kendi zevkine hizmet eden şairler yetişti. Eşsiz Bursa tabiatı, sinesinde barındırdığı sayısız güzeller; tab'ında azıcık airlik kudreti olan kalem sahibini meydana çıkarmakta gecikmiyordu: Bu asırda halkın ihtiyacını temin edecek mahir sanat erbabı, zevkini tatmin edecek musikî erbabı, der dinî deva bulacak tabipler yetişti.

Bu küçük tetkikimde bunların tercemei hallerinden bahseden kitapları gözden geçirerek, onlar hakkında kısa ve becerebileceğim kadar malûmat vermeğe çalışacağım.

Bu mevzuda yazılmış eserler şunlardır:

1 — Sehemî Mehmet Çelebi trafından yazılan « Vefiyat » tır. [1] Kitap meydanda olmadığı için ne zaman yazıldığı ve adının ne olduğu ve nasıl bir kitap olduğu hakkinda malûmatımız yoktur. Müellif 1055 te öldüğünden bu eser bu mevzuda yazılmış ilk eseridir. Bu eserden başka «Cam-i Kitinum» adlı eseri, manzum «Hadisi Erbain» tercemesi ve Mürettep divanı vardır. Hepsi ayrı matbudur. Divanının bir nushası Eyüpte Hüsrev Paşa kütüphanesindedir. Temenyede metfundur.

2 — 1059 - 1649 da yazılan Baldır zadenin « Ravzai Evliya » sıdır. Bunun hakkında ilerde malûmat vereceğiz.

3 — 1135 - 1625 te yazılan « Beliğ » in « Güldestei Riyazı İrfan » adlı eseridir. Bunun hakkında da ilerde malûmat vereceğiz.

4 — Sahaf « Süleyman Hâlis » tarafından yazılon eserdir. [2] Bir çok parçaları Baldırzade Vefiyatı ile birlikte bulunan « Gülzarı Süleha » nın Orhan kütüphanesindeki nushası kenarlarında kayıdlıdır. Yazın metin ile birlikte ayni oluşundan ve eserini Süleyman Hâlisten sonra yazdığından bunn da Ziyaeddin tarafından yazıldığı tahmin olunabilir.

Bir çok sayfaların kenarlarını işgal eden bu yazıların oldukça büyükçe bir eser teşkil etmesi icap eder. Çok defa altlarında (Vefiyatı sahafı emir) veya sadece «Süleyman efendi» isimi kayıtlıdır. Bu

[1[Bu adam hakkında Osmanlı Müellifleri şuara kısmı S 224; Gülzarı İrfan varak 342; Güldeste matbu nusha S. 426 da malûmat vardır.

[2] Hayâtı hakkında : Osmanlı müellifleri, Şuara kısmı, S. 103; Gülzarı irfan: varak 252 de malûmat vardır.

adam müderristi. 1152 de Gökdere medresesinde; 1165 te Hamzabey; daha sonra Süleymaniye medresesinde; 1171 de de İznikte Süleyman Paşa medresesinde müderrislikler yaptı. 1175 te öldü. Emir sultanda metfundur.

5 — Şeyh Ahmet Ziyaeddin tarafından yazılan « Gülzarı Süleha vefiyatı urafa» adlı eserdir. Bunun hakkında da ilerde malûmat verilecektir.

6 — Bakırcı Raşit efendinin « Zübdetülvakayi der beldei celilei Bursa » adlı eseridir. Bunun hakkında da ilerde malûmat vereceğiz.

7 — Gazi zade Abdüllâtifin « Ravzat-ül müflihun » ve « Vefiyatnâme » adlı eserleridir. İlerde malûmat vereceğiz.

8 — Şeyh Fahreddinin «Gülzarı İrfan» adlı eseridir. İlerde malûmat vereceğiz.

9 — « Yâdigârı Şemsi» adiyle « Mehmet Şemsettinin eseri. [3]

[3] Mehmet Şemsettin Bursada Mısrî Dergâhının son secade neşidir. 1936 da İstanbulda ölmüştür. Eserin bir kısmı o zaman Bursa valisi bulunan Abbas Halim paşanın yardımı ile 1332 de Bursa Vilâyet matbaasında bastırılmıştır. Basılan kısım " H „ harfine kadardır. Mütebakisi müsvedde halinde kalmıştır.

(Arkası var)

Halkevleri
Türk Birliğinin
Kültür Kaynağıdır